МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ГРОМАДІ

Виконала: здобувачка вищої освіти
IV курсу, Р/ 41 групи
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Лисиця Тетяна Олександрівна

Керівник: канд. пед. наук, доцент
Ірина КАРПИЧ

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота на тему «Соціальне партнерство у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді» присвячена дослідженню теоретичних основ та практичних аспектів соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді. Актуальність теми зумовлена потребою ефективних моделей взаємодії між державою та громадою для підтримки військових, ветеранів і членів їхніх сімей.

Мета дослідження – проаналізувати особливості соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді та визначити ефективні механізми взаємодії між соціальними інституціями.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази; соціологічне опитування; аналіз практичного досвіду діяльності громадських організацій та соціальних служб; порівняльний метод; системний аналіз; узагальнення та систематизація отриманих результатів.

У дослідженні висвітлено роль соціального партнерства у системі соціального захисту населення та проаналізовано нормативно-правові засади соціальної роботи з ветеранами ЗСУ; охарактеризовано основні принципи соціального захисту військовослужбовців в Україні, визначено суб'єктів та механізми соціального партнерства; здійснено аналіз діяльності Христинівської міської територіальної громади щодо підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей та висвітлено роль волонтерства як ресурсу у сфері соціальної підтримки ветеранів; проведено дослідження щодо якості надання соціальних послуг та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення соціального партнерства та підвищення якості соціальних послуг у територіальній громаді.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальний захист, територіальна громада, громада, ветерани війни, військовослужбовці, військовослужбовці та члени їхніх сімей; соціальний захист військовослужбовців.

ABSTRACT

The qualification work on the topic "Social partnership in the field of social protection of military personnel in the community" is devoted to the study of the theoretical foundations and practical aspects of social partnership in the field of social protection of military personnel in the community. The relevance of the topic is due to the need for effective models of interaction between the state and the community to support military personnel, veterans and their family members.

The purpose of the study is to analyze the features of social partnership in the field of social protection of military personnel in the community and to determine effective mechanisms of interaction between social institutions.

Research methods: analysis of scientific literature and regulatory framework; sociological survey; analysis of practical experience of public organizations and social services; comparative method; systemic analysis; generalization and systematization of the results obtained.

The study highlights the role of social partnership in the system of social protection of the population and analyzes the regulatory and legal principles of social work with veterans of the Armed Forces of Ukraine; the main principles of social protection of military personnel in Ukraine are described, the subjects and mechanisms of social partnership are identified; the activities of the Khrystynivka urban territorial community in supporting military personnel and their family members are analyzed and the role of volunteering as a resource in the field of social support for veterans is highlighted; a study was conducted on the quality of social service provision and practical recommendations were developed to improve social partnership and improve the quality of social services in the territorial community.

Keywords: social partnership, social protection, territorial community, community, war veterans, military personnel, military personnel and their family members; social protection of military personnel.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ГРОМАДІ..... 8

1.1. Сутність поняття соціального партнерства та його роль у системі соціального захисту населення…… 8

1.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з ветеранами збройних сил України на рівні територіальної громади…… 11

1.3. Принципи соціального захисту військовослужбовців…… 19

1.4. Суб'єкти та механізми соціального партнерства у територіальній громаді……..... 25

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОСЛУЖБОВЦІВ У ГРОМАДІ…… 29

2.1. Характеристика діяльності Христинівської міської територіальної громади щодо підтримки військовослужбовців…….. 29

2.2. Волонтерство як ресурс територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів……. 38

2.3. Організація та аналіз результатів дослідження щодо якості надання соціальних послуг військовослужбовцям та членам їхніх родин у Христинівській громаді……. 43

ВИСНОВКИ..... 51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабної війни в Україні особливого значення набуває питання соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Військові та їхні родини щоденно стикаються з численними труднощами: психологічними, соціально-економічними, правовими та побутовими. Значна частина сімей перебуває у стані постійного емоційного напруження, що зумовлює потребу у своєчасній та якісній підтримці з боку держави, громадських організацій, волонтерських об'єднань і територіальних громад.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває соціальне партнерство як механізм взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, соціальних служб, благодійних фондів та громади задля забезпечення ефективного соціального захисту військовослужбовців. Саме завдяки налагодженій співпраці різних соціальних інституцій можливо забезпечити комплексну підтримку захисників України та їхніх сімей, сприяти їхній адаптації, реабілітації та інтеграції у суспільство.

На нашу думку, тема соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді є надзвичайно важливою, оскільки сьогодні суспільство потребує ефективних моделей взаємодії між державою та громадою для підтримки військових, ветеранів і членів їхніх сімей.

Стан дослідження проблеми. Проблеми соціального захисту військовослужбовців та розвитку соціального партнерства досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. Серед зарубіжних дослідників варто виокремити К. Кастро, К. Фіґлі, С. Кінзла, які вивчали психологічні наслідки війни та адаптацію ветеранів до цивільного життя. Питання взаємодії державних і громадських структур у системі підтримки військових сімей досліджували С. Водсворт, Р. Грін, К. Саутвелл, М. Мердок.

Серед українських науковців вагомий внесок у дослідження проблем соціального захисту військовослужбовців та соціальної роботи здійснили І. Д.

Звєрєва, О. М. Безпалько, Н. І. Кубальська, Н. М. Хуторян, О. М. Козубовська, С. М. Страшок та інші. У їхніх працях висвітлюються питання соціальної підтримки, реабілітації, соціальної адаптації та взаємодії соціальних інституцій у сфері допомоги військовослужбовцям і членам їхніх сімей.

Проте питання соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців саме на рівні територіальної громади потребує подальшого дослідження, оскільки сучасні виклики вимагають нових підходів до організації міжсекторальної взаємодії та підтримки військових. Таким чином, актуальність і недостатній рівень практичного опрацювання даної проблеми зумовили вибір теми дослідження: **«Соціальне партнерство у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді»**.

Мета дослідження – проаналізувати особливості соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді та визначити ефективні механізми взаємодії між соціальними інституціями.

Об’єкт дослідження – система соціального захисту військовослужбовців у громаді.

Предмет дослідження – соціальне партнерство у сфері соціального захисту військовослужбовців у громаді.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити роль соціального партнерства у системі соціального захисту населення та проаналізувати нормативно-правові засади соціальної роботи з ветеранами Збройних Сил України на рівні територіальної громади.

2. Охарактеризувати основні принципи соціального захисту військовослужбовців в Україні, визначити суб’єктів та механізми соціального партнерства у територіальній громаді.

3. Здійснити аналіз діяльності Христинівської міської територіальної громади щодо підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей та висвітлити роль волонтерства як ресурсу територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів.

4. Провести дослідження щодо якості надання соціальних послуг військовослужбовцям та членам їхніх родин у Христинівській громаді, розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення соціального партнерства та підвищення якості соціальних послуг у територіальній громаді.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази; соціологічне опитування; аналіз практичного досвіду діяльності громадських організацій та соціальних служб; порівняльний метод; системний аналіз; узагальнення та систематизація отриманих результатів.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у розкритті сутності соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців; визначенні основних напрямів взаємодії державних, громадських та волонтерських структур; узагальненні досвіду соціальної підтримки військовослужбовців у територіальних громадах; обґрунтуванні перспектив розвитку партнерської взаємодії у сфері соціального захисту.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження у діяльності органів місцевого самоврядування, соціальних служб, громадських організацій та волонтерських центрів, які працюють із військовослужбовцями та членами їхніх сімей. Матеріали дослідження можуть бути використані під час підготовки соціальних працівників, розроблення місцевих програм підтримки військових.

Апробація дослідження. Основні положення та висновки нашого дослідження обговорювалися на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (19 листопада 2025 р., м. Умань).

Публікації за темою. Результати роботи висвітлено в 1 публікації, яка відображає основні наукові результати нашого дослідження.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 позиції). Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок, основного тексту – 54 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ГРОМАДІ

1.1. Сутність поняття соціального партнерства та його роль у системі соціального захисту населення

Соціальне партнерство є одним із базових механізмів функціонування сучасної соціальної держави, що забезпечує узгоджену взаємодію між різними соціальними інститутами з метою вирішення суспільно значущих проблем. У загальному розумінні воно являє собою систему конструктивної співпраці між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, роботодавцями, профспілками, громадськими організаціями, благодійними фондами та іншими інститутами громадянського суспільства, спрямовану на забезпечення соціальної стабільності, захист прав громадян та підвищення якості їхнього життя [13].

У науковому дискурсі соціальне партнерство розглядається як форма соціального діалогу, що ґрунтується на принципах рівноправності сторін, добровільності участі, взаємної відповідальності, прозорості та узгодження інтересів. Важливою ознакою соціального партнерства є те, що жодна зі сторін не має домінуючої позиції, а рішення приймаються шляхом переговорів, компромісів та пошуку спільних рішень [31].

Зміст соціального партнерства у сфері соціального захисту населення полягає у координації зусиль різних суб’єктів соціальної роботи з метою ефективного реагування на соціальні проблеми. Воно забезпечує перехід від фрагментарної допомоги до комплексної системи підтримки, де враховуються індивідуальні потреби отримувачів соціальних послуг [31].

У системі соціального захисту соціальне партнерство виконує кілька ключових функцій. Регулятивна функція полягає в узгодженні дій різних інституцій, що беруть участь у наданні соціальних послуг. Ресурсна функція

передбачає об’єднання фінансових, кадрових та матеріальних ресурсів для більш ефективного вирішення соціальних проблем. Соціально-інтеграційна функція спрямована на включення вразливих категорій населення у суспільне життя та зменшення соціальної ізоляції. Превентивна функція полягає у запобіганні соціальним ризикам шляхом раннього виявлення проблем та своєчасного реагування [35].

Особливо важливим соціальне партнерство є на рівні територіальних громад, які сьогодні виступають базовою ланкою реалізації соціальної політики в Україні. Саме громади забезпечують найбільш тісний контакт із населенням і мають можливість оперативно реагувати на соціальні потреби. У цьому контексті соціальне партнерство дозволяє об’єднати зусилля місцевої влади, соціальних служб, закладів освіти, охорони здоров’я, поліції, центрів зайнятості, громадських організацій та волонтерських ініціатив [35].

У сфері соціального захисту військовослужбовців соціальне партнерство набуває стратегічного значення, оскільки ця категорія населення має складні, багатовимірні та довготривалі потреби. Йдеться не лише про матеріальне забезпечення, а й про психологічну підтримку, реабілітацію, соціальну адаптацію, відновлення сімейних зв’язків та професійну інтеграцію. Саме тому ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від рівня взаємодії всіх залучених суб’єктів [35].

Соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні є складною багаторівневою системою державних гарантій, спрямованою на забезпечення належних умов життя осіб, які виконують обов’язок із захисту держави. У сучасних умовах воєнного стану ця система зазнала значного розширення, оскільки кількість військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин, які потребують соціальної підтримки, суттєво зросла [35].

Нормативно-правову основу соціального захисту становлять закони України, підзаконні акти, постанови Кабінету Міністрів, відомчі інструкції та місцеві програми соціальної підтримки. Вони регламентують порядок надання пільг, компенсацій, соціальних виплат, медичного забезпечення, пенсійного

забезпечення, а також визначають гарантії для членів сімей військовослужбовців [31].

Соціальний захист військовослужбовців має комплексний характер і охоплює декілька взаємопов’язаних напрямів. Першим і базовим є матеріальне забезпечення, яке включає грошове забезпечення, одноразові виплати у разі поранення або загибелі, компенсації та соціальні допомоги. Другим напрямом є медичне забезпечення, що включає лікування, реабілітацію, протезування, санаторно-курортне оздоровлення та психологічну допомогу. Третім напрямом є житлове забезпечення, яке передбачає надання житла або компенсацій за його оренду [35].

Окрему увагу слід приділити психологічній складовій соціального захисту. Учасники бойових дій часто стикаються з посттравматичними стресовими розладами, тривожністю, депресивними станами та труднощами соціальної адаптації. Це формує потребу у системній психологічній реабілітації, яка повинна включати як індивідуальну, так і групову роботу, а також довготривалий супровід [17].

Важливою особливістю соціального захисту є його спрямованість не лише на військовослужбовців, але й на членів їхніх сімей. Родини військових часто перебувають у стані емоційного напруження, невизначеності та психологічного стресу, особливо в умовах тривалої військової служби або участі у бойових діях. Тому система соціального захисту включає підтримку дітей, дружин, батьків військових, зокрема через соціальні виплати, психологічні консультації та соціальний супровід [22].

Окремим важливим напрямом є соціальна адаптація військовослужбовців після завершення служби. Перехід до цивільного життя часто супроводжується труднощами у працевлаштуванні, втраті соціальних зв’язків та необхідності професійної переорієнтації. У зв’язку з цим важливого значення набувають програми перекваліфікації, професійного навчання, підтримки підприємництва та сприяння зайнятості ветеранів [13].

Суттєвою проблемою сучасної системи соціального захисту є нерівномірність доступу до соціальних послуг між різними регіонами та громадами. У сільських територіальних громадах часто спостерігається нестача кваліфікованих соціальних працівників, психологів та медичних фахівців, що ускладнює надання своєчасної та якісної допомоги [31].

Крім того, існує проблема складності адміністративних процедур отримання соціальних послуг. Багато військовослужбовців та членів їхніх сімей стикаються з бюрократичними бар'єрами, недостатньою поінформованістю про свої права та складністю оформлення документів для отримання допомоги.

Таким чином, соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні характеризується комплексністю, багаторівневістю та високою соціальною значущістю. Його ефективність значною мірою залежить від взаємодії державних інституцій, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, медичних закладів, громадських організацій та інших суб'єктів соціальної роботи, що підкреслює важливість розвитку соціального партнерства у цій сфері.

1.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з ветеранами збройних сил України на рівні територіальної громад

Нормативно-правові засади соціальної роботи слугують важливим керівництвом для соціальних працівників, допомагаючи їм забезпечувати та захищати права клієнтів у процесі надання соціальних послуг. Вони встановлюють чіткі рамки для діяльності соціальних служб, визначають етичні та професійні стандарти, що спрямовані на підтримку соціальної справедливості та дотримання прав кожної особи [22].

Знання та глибоке розуміння нормативно-правових актів, що регулюють соціальну роботу, а також неухильне їх дотримання в щоденній професійній практиці дозволяє соціальним працівникам діяти в межах правового поля, забезпечує законність рішень і дій та гарантує, що їхня діяльність відповідає

високим стандартам професійної етики та захисту прав людини.

У статті 46 Конституції України гарантується право на соціальний захист, яке охоплює право на підтримку громадян у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших ситуаціях, передбачених законодавством [5]. Система соціального захисту складається з двох ключових елементів: перший охоплює пільги, виплати та інші форми матеріальної підтримки, а другий стосується надання соціальних послуг. Як зазначає О. Тищенко основні засади соціальної роботи підкреслюють особливу важливість цього напрямку діяльності суспільних інститутів, які спрямовані на виконання функцій соціального захисту. В умовах сьогодення характерною рисою соціальної роботи як професії є її універсальність, оскільки вона поєднує в собі змістові та методологічні елементи суміжних галузей, таких як педагогіка, соціологія, психологія тощо. Одночасно соціальна робота є ключовим елементом у реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи її ефективність та впровадження в життя [15, с. 102].

Одним із ключових механізмів державного регулювання вітчизняної системи соціальної роботи є нормативно-правовий, який має суттєвий вплив на ефективність інших механізмів, таких як організаційний і ресурсний (фінансовий, кадровий, соціальний, інформаційний). Всі ці механізми безумовно взаємопов'язані і впливають на виконання їхніх функцій.

Ще в 2013 році дослідник О. Тищенко відзначав відсутність належного регулювання соціальної роботи в Україні [15, с. 97]. З того часу нормативно-правове забезпечення соціальної роботи пройшло суттєвий шлях змін. Зазначимо, що соціальна робота є професійною діяльністю, спрямованою на підтримку вразливих верств населення, а соціальні послуги виступають інструментом реалізації цієї діяльності. В 2019 р. було прийнято базовий в цій сфері закон України «Про соціальні послуги» [10], який врегульовує питання надання соціальних послуг та інші аспекти соціальної роботи. В цьому ж законі визначені не тільки базові соціальні послуги, а й отримувачі соціальних

послуг: «особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги» [10]. Це визначення пов'язане з іншим – вразливими групами населення, під якими в законі розуміються «особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників» [10]. Складними ж життєвими обставинами є ситуації, в яких людина або родина опиняються під впливом зовнішніх або внутрішніх факторів, що значно ускладнюють їхнє життя і потребують додаткової допомоги та підтримки для подолання труднощів [10]. Тобто в законі не визначено конкретний перелік отримувачів соціальних послуг, але встановлено перелік обставин, які можуть зумовити настання складних життєвих обставин для кожної людини. В законі є відсилка на положення про те, що соціальні послуги надаються особам, яким завдано шкоди збройним конфліктом. Серед таких осіб окремо слід виділити ветеранів ЗСУ та членів їх сімей.

Значна кількість ветеранів та широкий спектр проблем їх життєдіяльності обумовлюють необхідність приділення більш пильної уваги нормативно-правовим засадам соціальної роботи з цією категорією осіб на рівні територіальної громади. Повномасштабне вторгнення росії також загострило існуючі проблеми соціального захисту ветеранів, зокрема декларативність окремих гарантій і низький інтерес ветеранів до наданих пільг, таких як позачергове обслуговування у комунальних підприємствах або встановлення в помешканні стаціонарного телефона. Новим викликом для системи стане задоволення індивідуальних потреб більшої кількості ветеранів, перехід від пільг до послуг у державній підтримці та забезпечення належного фінансування для уникнення декларативності в підтримці ветеранів [12].

Варто звернути увагу на той факт, що соціальна робота з ветеранами ЗСУ та членами їх сімей регулюється низкою нормативно-правових актів, які регламентують як надання соціальних послуг, так і визначають правовий статус ветерана ЗСУ.

Науковці, аналізуючи систему нормативно-правового регулювання соціальної роботи з ветеранами ЗСУ, виокремлюють в ній різну кількість рівнів. Проте найчастіше виділяють чотири рівні нормативно-правового регулювання (див. табл. 1) [14].

Таблиця 1

Рівні нормативно-правового регулювання соціальної роботи з ветеранами ЗСУ та членами їх сімей

Рівень	Опис нормативно-правового регулювання	Що врегульовується
Міжнародний	Міжнародні договори та конвенції, ратифіковані Україною, міжнародні стандарти захисту прав людини та ветеранів, рекомендації міжнародних організацій щодо соціальної адаптації ветеранів.	Захист прав ветеранів на міжнародному рівні, обов'язки держави щодо соціальної підтримки, участь у міжнародних програмах реабілітації та адаптації.
Національний	Закони України, нормативно-правові акти, які визначають порядок надання соціальних послуг ветеранам, державні програми соціальної підтримки ветеранів.	Права ветеранів на отримання соціальних послуг, виплати, медична допомога, психологічна реабілітація, трудова реінтеграція.
Регіональний	Рішення обласних та районних адміністрацій щодо реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, регіональні програми підтримки, контроль за наданням послуг та фінансуванням на місцях.	Реалізація національних програм на місцевому рівні, фінансування соціальних послуг для ветеранів, контроль за якістю та доступністю цих послуг.
Локальний (громада або установа)	Місцеві програми соціальної підтримки ветеранів, розроблені територіальними громадами або установами, які передбачають індивідуальні плани реабілітації, соціальні послуги, адаптаційні програми та співпрацю з соціальними працівниками на рівні громади.	Підтримка ветеранів на рівні громади, надання конкретних соціальних послуг, індивідуальні плани реабілітації, місцеві ініціативи з інтеграції ветеранів.

На міжнародному рівні соціальна робота з ветеранами регламентується як загальними конвенціями та деклараціями (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Факультативний протокол до міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини й основних свобод), так і в більш спеціалізованих, таких як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Комплексний стандарт

роззброєння, демобілізації та реінтеграції ООН та інші.

Основу соціальної роботи з ветеранами ЗСУ в Україні формують два нормативно-правові акти: Закон України «Про соціальні послуги» [10] та Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [11]. Згідно з ст. 4-5 цього закону ветеранами війни є особи, які брали участь у бойових діях та захисті Батьківщини. До цієї категорії належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Учасники бойових дій – це особи, які виконували бойові завдання із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань та об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил України, а також брали участь у таких діях як у воєнний, так і в мирний час.

До ветеранів ЗСУ також відносяться учасники війни, тобто військовослужбовці, які під час Другої світової війни проходили службу у Збройних Силах колишнього СРСР, та військовослужбовці, які захищали Україну під час АТО чи повномасштабної агресії росії на території України, а також інші особи, визначені Законом [11].

Варто відзначити, що за деякими оцінками процес надання пільг та гарантій ветеранам війни регулюється 156 нормативно-правовими актами, однак деякі з них не мають чітких механізмів реалізації та не використовуються, що обмежує права і соціальний захист ветеранів. Крім того, дублюючі нормативно-правові акти створюють більше плутанини, ніж ефективно сприяють досягненню результату. Тому нині проводиться реформа

законодавства в цій сфері з метою упорядкування питань соціального захисту ветеранів ЗСУ.

Національний рівень нормативно-правового регулювання соціальної роботи з ветеранами ЗСУ підкріплюється Постановами Кабінету Міністрів України. Так, наприклад, в Постанові «Про організацію надання соціальних послуг» від 01 червня 2020 року №587 визначається механізм виявлення осіб та їхніх сімей (у т.ч. ветеранів ЗСУ), які перебувають у складних життєвих обставинах або мають високий ризик потрапити в такі ситуації, а також

організацію надання їм соціальних послуг відповідно до їхніх індивідуальних потреб. В постанові фіксується, що організація надання соціальних послуг ветеранам ЗСУ здійснюється у спеціалізованих службах підтримки згідно зі стандартами надання соціальних послуг для таких осіб [8]. Постановами також може бути врегульовано надання окремих соціальних послуг ветеранам ЗСУ. Так, наприклад, в постанові Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року №1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» врегульовано Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб [4].

Особливо важливим є врегулювання Постановою Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2024 року №881 «Деякі питання забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя» питань, пов’язаних з запровадженням інституту помічника ветерана [3]. Прийнятий нею «Порядок забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя» визначає механізм впровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя. Цей інститут функціонує для забезпечення супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб фахівцями, які надають підтримку ветеранам, особам з особливими заслугами перед Батьківщиною, постраждалим учасникам Революції Гідності, членам їхніх родин, а також сім'ям загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України та інших демобілізованих осіб. Фахівці із супроводу сприяють реадаптації та реінтеграції цих осіб у територіальних громадах [3].

Окрім того, на національному рівні здійснюється й розробка та впровадження стандартів соціальних послуг. Так, Міністерством соціальної політики України розроблено та впроваджено Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей, який визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги з адаптації ветеранів війни та їхніх сімей, а також показники якості для надавачів цієї

послуги незалежно від форми власності [7].

Регіональний рівень нормативно-правового регулювання надання соціальних послуг ветеранам найчастіше представлений різноманітними регіональними програмами соціальної підтримки ветеранів. Так, типовим прикладом такої програми є Регіональна програма соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей на 2023 – 2024 роки [9].

Метою подібних програм є виконання комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на вирішення ключових проблем у сфері соціального захисту військовослужбовців під час воєнного стану, ветеранів війни, а також сімей загиблих (померлих або зниклих безвісти за особливих обставин) Захисників і Захисниць України. Подібні програми передбачають підтримку їхнього морально-психологічного стану, підвищення ефективності співпраці між місцевими органами влади, органами самоврядування, громадськими об'єднаннями та іншими юридичними особами, а також створення в суспільстві атмосфери співчуття, підтримки та поваги до сімей загиблих. Переважна більшість заходів в таких програмах націлені на матеріальна забезпечення ветеранів та членів їх сімей. Водночас в окремих випадках увага приділяється:

– організації заходів взяття на облік ветеранів ЗСУ;

– проведенню реабілітаційних заходів;

– створення пунктів надання психологічної допомоги;

– утворення центрів підтримки ветеранів;

– культурно-мистецькими акціями для ветеранів;

– відвідування фахівцями з соціальної роботи сімей ветеранів;

– запровадження гарячої телефонної лінії тощо.

Варто відзначити, що регіональний та локальний рівень дуже часто переплітаються, оскільки регіональний рівень обмежується не тільки обласними програмами, а й регіональними програмами на рівні об'єднаних територіальних громад, які включають значну кількість місцевих рад

(територіальних громад).

Слід зазначити, що територіальні громади відрізняються одна від одної за рівнем підготовленості та спроможності надавати якісні послуги ветеранам (досвід надання таких послуг, наявність кваліфікованих фахівців та потрібної інфраструктури, фінансові можливості тощо). Також громади відрізняються і за рівнем співпраці з іншими громадами, національними та міжнародними організаціями, ступенем розвитку партнерських мереж. Тому одним з ключових аспектів обговорення проблеми впровадження соціальних послуг для ветеранів ЗСУ є усвідомлення того, що після завершення бойових дій вони повертатимуться до своїх громад, а отже повинні отримувати соціальні послуги саме там. Тим більше, що згідно ЗУ «Про соціальні послуги» надання базових соціальних послуг здійснюється саме на рівні територіальних громад [10]. Саме тому останнім рівнем нормативно-правового регулювання є локальний – тобто рівень територіальних громад.

Важливим для нормативно-правового регулювання надання соціальних послуг ветеранам ЗСУ та їх сімей на цьому рівні є відповідні положення про установи, які є надавачами соціальних послуг, їх структурні підрозділи, посадові інструкції фахівців з соціальної роботи тощо.

Надання соціальних послуг на рівні територіальної громади здійснюється за із застосуванням методу ведення випадку. Ведення випадку має бути певним чином задокументовано. Так, відповідно до п. 1 ст. 18 Закону України «Про соціальні послуги» така документація має стосуватися оцінювання потреб ветеранів ЗСУ та членів їх сімей, розробленого індивідуального плану, договору про надання соціальної послуги тощо [10]. Державним стандартом соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів та членів їхніх сімей передбачено спеціальні форми оцінювання індивідуальних потреб ветеранів для отримання послуги соціальної адаптації, індивідуальний план надання цієї послуги, форма для підсумкового моніторингу виконання індивідуального плану тощо [7]. Відповідно до «Порядку впровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до

цивільного життя» передбачено форму заяви ветерана про здійснення заходів з підтримки.

1.3. Принципи соціального захисту військовослужбовців

Розпочинаючи огляд наукових поглядів на загальні принципи

На думку В. Жернакова загальними принципами права соціального забезпечення є:

– загальність соціального захисту;

– всебічність (універсальність) соціального захисту;

– диференціацію умов та рівня соціального забезпечення;

– опосередкований зв'язок розмірів деяких соціальних виплат із розміром отримуваної зарплати;

– принцип незменшуваності змісту та обсягу соціальних виплат і послуг при прийнятті нових законів;

– гарантованість права на соціальне забезпечення;

– наявність аліментарних виплат з Державного бюджету у випадках,

– передбачених законодавством;

– залежність пенсійних та виплат з тимчасової непрацездатності від страхових виплат, їх тривалості;

– встановлення особливого порядку компенсаційних виплат у разі виробничої травми та професійних захворювань;

– гарантованість пенсійних виплат при виїзді за кордон за наявності угод з цими державами [1, с. 11-12].

Подібний перелік принципів соціального захисту запропонований й колективом авторів підручника «Право соціального забезпечення в Україні» за загальною редакцією О.М. Ярошенка. У

виданні вказується на те, що організація соціального забезпечення та подальший розвиток цієї частини системи законодавства України мають ґрунтуватись на таких засадах:

– соціальне забезпечення в повному обсязі громадян, які працюють за

наймом, членів їх сімей і непрацездатних осіб;

– диференційований підхід до різних соціально-демографічних груп населення залежно від ступеня їх економічної самостійності, працездатності, можливостей підвищення рівня матеріаль- ного добробуту, а також умов праці, географічно-кліматичних та екологічних чинників;

– установлення зв'язку між результатами праці кожного працюючого і розміром пенсій, рівнем медичних послуг при збереженні гарантованого державного мінімуму соціальних послуг тим, хто їх потребує;

– ефективна праця, трудова активність і підприємницька ініціатива, що в умовах ринкової економіки мають стати джерелом підвищення добробуту громадян;

– участь у фінансуванні соціального забезпечення держави, роботодавців і громадян;

– визначення рівня соціальних гарантій на підставі соціальних нормативів;

– відповідність рівня соціального забезпечення населення рівню економічного розвитку й фінансових можливостей держави [2, с. 18-19].

Заслуговують на згадку й принципи, яким має підпорядковуватись загальна система соціального захисту відповідно до міркувань, яких дійшла Н.А. Балтачеєва. Вчена зазначила, що сучасна система соціального захисту населення має відповідати таким принципам: правової забезпечено- сті та стабільності; фінансової забезпеченості/достатності та стійкості для задоволення основних базових потреб населення в соціальному забезпеченні, відшкодування втраченого заробітку (доходу); керованості; наукової обґрунтованості; співпраці, взаємовигідного соціального партнер- ства і солідарної відповідальності між органами влади, об'єктами і суб'єктами соціального захи- сту [6, с. 304-305, 308].

Крім того, широку підтримку у науковій літературі має думка про те, що одним із принципів соціального захисту є недопустимість звуження змісту та обсягу заходів соціального захисту.

Обґрунтовується ця думка, головним чином, із посиланням на ч. 3 ст. 22 Конституції України, згідно з якою при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [7]. У світлі цих конституційних положень та у контексті соціального захисту військовослужбовців Конституційний Суд Укра- їни наголосив на тому, що соціальний захист ветеранів війни спрямований на забезпечення їм достатнього життєвого рівня. Обмеження або скасування пільг для ветеранів війни без рівно- цінної їх заміни чи компенсації є порушенням зобов'язань держави щодо соціального захисту осіб, які захищали Вітчизну, та членів їхніх сімей. У разі зміни правового регулювання набуті вказаними особами пільги чи інші гарантії соціального захисту повинні бути збережені із за- безпеченням можливості їх реалізації. Обмеження або скасування таких пільг, інших гарантій соціального захисту можливе лише у разі запровадження рівноцінних або більш сприятливих умов соціального захисту. Забезпечення державою соціального захисту цих осіб не має зале- жати від матеріального становища їхніх сімей та не повинне обумовлюватися відсутністю фі- нансових можливостей держави (Рішення Конституційного Суду України від 18 грудня 2018 р. № 12-р/2018) [8].

Таким чином, у висновках Конституційного Суду України утверджена правова позиція про те, що обмеження або скасування конкретних пільг, гарантій та компенсацій для військовослужбовців є допустимим лише у випадку, якщо це супроводжується упровадженням заходів їх соціального захисту, які їх заміщують, залишаючи незмінним рівень (обсяг) соціального захисту військовослужбовців у цілому.

Переходячи до визначення кола спеціальних принципів, на яких формується та реалізується державна політика соціального захисту ветеранів війни, положення ст. 1-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» вказує на те, що цими принципами є:

1) соціальної справедливості під час встановлення обсягу пільг та гарантій;

2) комплексності під час формування та реалізації заходів адаптації ветеранів війни до мир- ного життя;

3) належного фінансового забезпечення передбачених законом пільг та гарантій цій катего- рії громадян;

4) відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації;

5) безперешкодного доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій;

6) прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади, їх посадових осіб у сфері соціального захисту ветеранів війни [9].

Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. У цьому документі вказано на те, що державна політика щодо ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України має ґрун)туватись на таких основних принципах:

1) крос-секторальність – ветерани/ветеранки та члени їх сімей як громадяни повинні бути представлені в усіх сферах, мати доступ до всіх програм та послуг, які впроваджуються (надають- ся) державою, бізнесом, територіальними громадами;

2) об’єктивність та обґрунтованість – держава повинна знати своїх ветеранів/ветеранок та членів їх сімей, розуміти їх потреби (у тому числі, за допомогою якісного та репрезентативного збору даних про різноманітні категорії ветеранів/ветеранок та членів їх сімей, а також детальне вивчення їх потреб під час ухвалення рішень);

3) людиноцентричність – державна політика має визначати пріоритетами життя і добробут людини, забезпечення реалізації її прав і свобод, а не її статус;

4) превентивність – основою підходу під час розроблення інструментів підтримки є зосе- редження уваги на ранньому виявленні ризиків для

добробуту ветеранів/ветеранок та членів їх сімей, а також на запобіганні негативним тенденціям у їх житті (аналітика, прогнозування та превенція повинні стати ключовим завданням державної політики щодо ветеранів/ветеранок та членів їх сімей);

5) довготривалість – державна політика щодо ветеранів/ветеранок та їх сімей повинна вра- ховувати та рівномірно пріоритезувати підтримку на всіх етапах їх життя, включно з підтримкою наприкінці життя;

6) реалістичність – державна підтримка повинна бути спрямована на швидке відновлення цивільного добробуту ветеранів/ветеранок та членів їх сімей, забезпечуючи їм відповідні мож- ливості та ресурси для успішної інтеграції в цивільне життя, спираючись на реальні ресурси держави;

7) повага – державна політика гарантує визнання бойового досвіду ветеранів/ветеранок [10].

На думку А.О. Сидоренка, у яких вчений відніс принцип законності та верховенства права;

1) принцип соціальної справедливості;

2) принцип гуманізму, який спрямований не тільки на розуміння людини як найвищої соці- альної цінності, а й сприяє створенню умов для гуманного й справедливого ставлення до такої категорії осіб, створення всіх необхідних умов для їх нормальної адаптації в суспільстві після, наприклад, певних негативних подій і життєвих обставин;

3) принцип диференціації умов та рівня соціального захисту, який забезпечує більш індиві- дуальний підхід до розуміння соціального захисту тієї чи іншої категорії осіб, визначає, які саме заходи соціального захисту варто застосувати та в якій мірі тощо;

4) принцип динамічності, який забезпечує здійснення певної реакції на відповідні ситуації в державі та конкретні правовідносини по відношенню до членів сімей військовослужбовців;

5) принцип достатності та повноти соціального захисту, суть якого зводиться до того, що держава має забезпечити належний рівень фінансування

соціальних гарантій і соціальної під- тримки членів сімей військовослужбовців на такому рівні, який є достатнім для життя сім'ї на гідному рівні з урахуванням їх потреб і запитів;

6) принцип всебічності соціального захисту членів сімей військовослужбовців, тобто на- дання всебічної та різносторонньої допомоги членам сімей військовослужбовців, починаючи від матеріальної й соціальної допомоги, та закінчуючи наданням певної психологічної, юридичної допомоги, допомоги при настанні певних соціальних ризиків тощо;

7) принцип неупередженості (безсторонності) соціального захисту, що означає, як особистий, так і об'єктивний нейтралітет щодо здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців;

8) принцип невідворотності соціального захисту та соціальної допомоги, який зводиться до того, що рівень соціального захисту членів сімей військовослужбовців не може зменшуватися чи скорочуватися;

9) принцип заборони дискримінації за будь-якими особистісними чи іншими ознаками;

10) принцип наукової й економічної обґрунтованості, тобто чітке розуміння того, що потребує як сім'я військовослужбовця в цілому, так і кожний її окремий член;

11) принцип дотримання найкращих інтересів членів сімей військовослужбовців;

12) принцип забезпечення участі членів сімей військовослужбовців у процесах прийняття рішень та їх урахування при здійсненні соціального захисту;

13) принцип урахування міжнародного нормативно-правового регулювання соціального захисту членів сімей військовослужбовців;

14) принцип фінансово-правового захисту членів сімей військовослужбовців [5, с. 181-182].

1.4. Суб’єкти та механізми соціального партнерства у територіальній громаді

Соціальне партнерство у територіальній громаді є складною багаторівневою системою взаємодії різних інституцій, організацій та окремих соціальних акторів, які об’єднують зусилля для вирішення соціально значущих проблем населення. У сфері соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей така взаємодія набуває особливої актуальності, оскільки потреби цієї категорії є комплексними, динамічними та часто потребують оперативного реагування [31].

У сучасних умовах децентралізації саме територіальні громади виступають ключовим рівнем реалізації соціальної політики держави. Вони забезпечують безпосередній контакт із населенням, формують місцеві програми підтримки та координують діяльність усіх суб’єктів соціальної роботи. Ефективність соціального захисту військовослужбовців значною мірою залежить від того, наскільки злагоджено функціонує система соціального партнерства на місцевому рівні [31].

Суб’єктами соціального партнерства у сфері соціального захисту військовослужбовців є всі учасники соціальної взаємодії, які беруть участь у формуванні, реалізації та контролі соціальної політики на місцевому рівні є:

1. Органи місцевого самоврядування**.** Базовим суб’єктом соціального партнерства виступають органи місцевого самоврядування, які відповідають за формування та реалізацію місцевої соціальної політики. До їхніх повноважень належить розробка місцевих програм соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, розподіл бюджетних коштів, координація діяльності соціальних служб та забезпечення взаємодії між різними установами.

У межах громади саме органи місцевого самоврядування виконують координуючу функцію, визначають пріоритетні напрями соціальної підтримки та забезпечують організаційно-правові умови для реалізації соціального партнерства.

2. Центри надання соціальних послуг та соціальні служби. Важливу роль відіграють центри надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування та інші соціальні установи громади. Вони безпосередньо здійснюють соціальний супровід військовослужбовців і членів їхніх сімей, надають консультації, організовують соціальну допомогу, ведуть облік вразливих категорій населення.

Соціальні працівники виступають ключовими виконавцями соціального партнерства, оскільки саме вони безпосередньо контактують із отримувачами послуг, визначають їхні потреби та забезпечують індивідуальний підхід.

3. Заклади охорони здоров'я. Медичні установи є важливим суб'єктом соціального партнерства, оскільки значна частина військовослужбовців потребує лікування, реабілітації та психологічної допомоги. До їхніх функцій належить надання первинної та спеціалізованої медичної допомоги, проведення реабілітаційних заходів, психотерапевтична підтримка, а також профілактична робота.

Особливо важливою є співпраця медичних закладів із соціальними службами щодо комплексного супроводу осіб, які повернулися з бойових дій та мають посттравматичні стани.

4. Заклади освіти. Освітні установи беруть участь у процесі соціальної адаптації дітей військовослужбовців, а також у перекваліфікації та професійному навчанні дорослих. Вони можуть організовувати курси підвищення кваліфікації, професійні тренінги, програми неформальної освіти та сприяти формуванню нових професійних компетентностей у ветеранів.

5. Центри зайнятості та роботодавці. Важливими суб'єктами є служби зайнятості та місцеві роботодавці, які забезпечують економічну інтеграцію військовослужбовців після завершення служби. Вони сприяють працевлаштуванню, організовують професійне навчання, надають інформацію про вакансії та підтримують розвиток підприємницьких ініціатив.

6. Громадські та волонтерські організації. Громадські організації та волонтерські об'єднання відіграють надзвичайно важливу роль у системі

соціального партнерства. Вони часто є більш гнучкими та оперативними у реагуванні на потреби військовослужбовців, ніж державні структури [22].

Їхня діяльність охоплює надання гуманітарної допомоги, психологічну підтримку, організацію збору коштів, реалізацію соціальних проєктів, допомогу родинам військових та підтримку ветеранів.

7. Благодійні фонди та міжнародні організації. Благодійні та міжнародні організації забезпечують додаткові фінансові та матеріальні ресурси для реалізації соціальних програм. Вони можуть фінансувати реабілітаційні центри, психологічні програми, освітні проєкти, а також підтримувати розвиток інфраструктури соціальних послуг у громадах.

8. Бізнес-структури. Представники бізнесу виступають важливими партнерами через механізми соціальної відповідальності. Вони можуть створювати робочі місця для ветеранів, фінансувати соціальні проєкти, надавати матеріальну допомогу та підтримувати місцеві ініціативи [22].

Механізми соціального партнерства є сукупністю інструментів, форм і способів взаємодії між суб’єктами соціальної роботи, які забезпечують ефективну реалізацію соціальної політики на місцевому рівні:

1. Укладення угод про співпрацю**.** Одним із базових механізмів є укладання офіційних угод між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, медичними закладами та іншими суб’єктами. Такі угоди визначають напрями співпраці, обов’язки сторін, ресурси та очікувані результати.

2. Створення координаційних рад і робочих груп. У територіальних громадах можуть створюватися координаційні ради з питань соціального захисту військовослужбовців, до складу яких входять представники різних інституцій. Їхня функція полягає в узгодженні дій, плануванні заходів та моніторингу ефективності соціальних програм.

3. Реалізація спільних соціальних програм. Важливим механізмом є розробка та впровадження спільних програм підтримки військовослужбовців.

Це можуть бути програми психологічної реабілітації, соціальної адаптації, працевлаштування, підтримки родин військових тощо.

4. Інформаційно-комунікаційні механізми. До них належать інформаційні кампанії, консультаційні центри, гарячі лінії, офіційні вебсайти громад та соціальні мережі. Вони забезпечують інформування населення про доступні соціальні послуги, пільги та можливості підтримки.

5. Міжвідомча взаємодія. Ефективне соціальне партнерство неможливе без координації між різними установами. Міжвідомча взаємодія передбачає обмін інформацією між соціальними службами, медичними закладами, центрами зайнятості, освітніми установами та органами влади.

6. Проєктний підхід. Сучасним механізмом є реалізація соціальних проєктів за участю різних партнерів. Проєктний підхід дозволяє залучати грантове фінансування, міжнародну допомогу та ресурси громадських організацій для вирішення конкретних соціальних проблем.

7. Соціальне замовлення. Органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські організації до виконання соціальних послуг через механізм соціального замовлення. Це підвищує якість послуг та розширює їх доступність.

8. Моніторинг і оцінка ефективності. Важливим механізмом є постійний моніторинг якості соціальних послуг та оцінка ефективності соціального партнерства. Це дозволяє виявляти проблеми, коригувати програми та підвищувати результативність соціальної роботи.

Отже, система соціального партнерства у територіальній громаді є багаторівневою та багатосуб’єктною. Вона охоплює органи місцевого самоврядування, соціальні служби, медичні та освітні заклади, центри зайнятості, громадські організації, благодійні фонди та бізнес-структури. Ефективність цієї системи забезпечується через використання різноманітних механізмів взаємодії, серед яких ключову роль відіграють координація, проєктний підхід, інформаційна взаємодія та міжвідомча співпраця.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОСЛУЖБОВЦІВ У ГРОМАДІ

2.1. Характеристика діяльності Христинівської міської територіальної громади щодо підтримки військовослужбовців

В умовах повномасштабної війни одним із ключових напрямів діяльності органів місцевого самоврядування стало забезпечення соціального захисту військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Особливого значення це питання набуло для Христинівської міської територіальної громади, яка активно реалізує комплекс заходів соціальної підтримки захисників України. Діяльність громади охоплює матеріальну допомогу, психологічну підтримку, медичну та соціальну реабілітацію, взаємодію з волонтерськими та громадськими організаціями, а також створення умов для соціальної адаптації ветеранів до мирного життя.

Христинівської міська територіальна громада є важливим адміністративним центром Черкаської області, де проживає значна кількість військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації громада суттєво посилила роботу у сфері соціального захисту військових. Органи місцевого самоврядування почали активно розробляти місцеві програми підтримки, координувати діяльність соціальних служб та залучати громадськість до вирішення проблем військовослужбовців.

Діяльність громади ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також інших нормативно-правових актів. Крім державних гарантій, в Уманській громаді впроваджуються місцеві програми підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей, які передбачають додаткові соціальні пільги та

види допомоги [22].

Одним із головних напрямів діяльності громади є надання матеріальної підтримки військовослужбовцям та їхнім сім'ям. У бюджеті громади передбачаються кошти для виплати одноразової грошової допомоги пораненим військовим, сім'ям загиблих захисників, а також особам, які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Особлива увага приділяється підтримці родин загиблих військовослужбовців, які потребують не лише матеріальної, але й психологічної допомоги.

Важливою складовою діяльності громади є організація соціальних послуг для військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей. У структурі соціального захисту населення громади функціонують відповідні підрозділи та служби, які здійснюють прийом громадян, консультування та допомогу в оформленні документів для отримання пільг. Ветерани війни можуть отримати консультації щодо оформлення статусу учасника бойових дій, соціальних виплат, медичного забезпечення та інших державних гарантій. На офіційному сайті Уманської міської ради функціонує окремий розділ щодо послуг для ветеранів війни, де міститься інформація про соціальні послуги та механізми їх отримання [31].

Важливим напрямом роботи громади є психологічна підтримка військовослужбовців та членів їхніх сімей. Внаслідок бойових дій значна кількість військових стикається з психологічними травмами, посттравматичним стресовим розладом, проблемами соціальної адаптації та емоційного виснаження. Для вирішення цих проблем у громаді проводяться консультації психологів, тренінги, групові заняття та програми психологічної реабілітації. Психологічна підтримка також надається дружинам, батькам та дітям військовослужбовців [17].

Одним із прикладів такої підтримки є участь жителів громади в онлайн-програмі «Дружина ветерана», спрямованій на зміцнення психологічної стійкості сімей військовослужбовців. Програма охоплює питання психологічної, юридичної, медичної та економічної підтримки родин

ветеранів.

Суттєве значення для громади має медичне забезпечення військовослужбовців та ветеранів. Медичні установи громади беруть участь у наданні медичної допомоги, лікуванні та реабілітації військових, які зазнали поранень або потребують відновлення після участі у бойових діях. Органи місцевого самоврядування сприяють покращенню матеріально-технічного забезпечення медичних закладів, закупівлі обладнання та медикаментів для потреб військових.

Особливо актуальним є питання фізичної та психологічної реабілітації ветеранів. Після повернення із зони бойових дій багато військовослужбовців потребують тривалого відновлення та соціальної адаптації. У зв'язку з цим громада співпрацює з реабілітаційними центрами, медичними установами, благодійними фондами та громадськими організаціями для забезпечення комплексної допомоги ветеранам [17].

Одним із важливих напрямів діяльності громади є сприяння працевлаштуванню ветеранів війни. Повернення до мирного життя часто супроводжується труднощами у професійній реалізації та адаптації до цивільної роботи. З метою вирішення цих проблем у громаді проводяться консультації щодо працевлаштування, професійної перекваліфікації та отримання нових навичок. Центри зайнятості співпрацюють із ветеранами, допомагаючи їм знайти роботу або започаткувати власну справу [38].

Крім державних структур, важливу роль у підтримці військовослужбовців відіграють громадські організації та волонтерський сектор. В Христинівської громаді активно функціонують волонтерські об'єднання, благодійні фонди та громадські ініціативи, які здійснюють збір гуманітарної допомоги, організовують благодійні акції та забезпечують військових необхідними речами. Волонтери допомагають військовослужбовцям технічними засобами, продуктами харчування, одягом, медикаментами та іншими необхідними ресурсами.

Важливою формою взаємодії є співпраця органів місцевого

самоврядування з громадськими організаціями ветеранів. Такі організації сприяють захисту прав військовослужбовців, представляють їхні інтереси у взаємодії з владою, надають консультаційну та психологічну підтримку. У межах соціального партнерства громада залучає представників ветеранських організацій до розроблення місцевих програм підтримки та ухвалення управлінських рішень.

Значну роль у діяльності громади відіграє взаємодія з освітніми та культурними установами. У закладах освіти проводяться заходи національно-патріотичного виховання, зустрічі з військовослужбовцями, благодійні акції на підтримку Збройних Сил України. Такі заходи сприяють формуванню громадянської свідомості молоді та підвищенню рівня суспільної підтримки військовослужбовців.

Культурні заклади громади також активно долучаються до підтримки військових та їхніх родин. Організовуються благодійні концерти, виставки, мистецькі заходи та акції зі збору коштів для потреб військових. Важливим аспектом є вшанування пам’яті загиблих захисників України та підтримка членів їхніх сімей.

Окрему увагу громада приділяє внутрішньо переміщеним особам, серед яких є значна кількість сімей військовослужбовців та ветеранів. Уманська громада бере участь у реалізації соціальних проєктів щодо підтриманого проживання та соціального догляду. Це свідчить про прагнення громади створити комплексну систему соціального захисту для різних категорій населення, які постраждали внаслідок війни.

Важливим елементом діяльності громади є інформаційна підтримка військовослужбовців та їхніх родин. На офіційних ресурсах громади розміщується інформація про соціальні гарантії, державні та місцеві програми допомоги, механізми отримання соціальних послуг та контакти відповідних служб. Інформаційна відкритість сприяє підвищенню доступності соціальних послуг та забезпечує належний рівень комунікації між владою та населенням.

Ефективність підтримки військовослужбовців значною мірою залежить

від рівня міжсекторальної взаємодії. Христинівської громада активно співпрацює з державними установами, закладами охорони здоров'я, соціальними службами, центрами зайнятості, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Така взаємодія дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Водночас у діяльності громади існують певні проблеми та виклики. Однією з головних проблем є недостатність фінансових ресурсів для забезпечення всіх потреб військовослужбовців та ветеранів. Зростання кількості осіб, які потребують соціальної підтримки, створює додаткове навантаження на місцевий бюджет. Крім того, потребує вдосконалення система координації між різними суб'єктами соціального партнерства.

Проблемою залишається і питання психологічної реабілітації військовослужбовців. Наявна кількість психологів та реабілітаційних програм не завжди відповідає реальним потребам ветеранів та їхніх сімей. Також актуальним є питання створення нових ветеранських просторів та центрів підтримки, де військові могли б отримати комплексну допомогу.

Перспективним напрямом розвитку громади є впровадження цифрових сервісів у сфері соціального захисту. Електронні сервіси дозволяють спростити процедури оформлення документів, подання заяв на отримання допомоги та доступу до соціальних послуг. Це сприяє підвищенню ефективності роботи органів місцевого самоврядування та покращенню якості обслуговування населення.

Отже, Христинівської міська територіальна громада здійснює комплексну діяльність щодо підтримки військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Основними напрямами цієї діяльності є матеріальна підтримка, організація соціальних послуг, психологічна та медична допомога, сприяння працевлаштуванню ветеранів, взаємодія з громадськими організаціями та розвиток волонтерського руху. Важливу роль відіграє соціальне партнерство між органами місцевого самоврядування, громадським сектором, закладами освіти, охорони здоров'я та волонтерськими

організаціями. Незважаючи на існуючі проблеми, громада продовжує вдосконалювати систему підтримки військовослужбовців та створювати умови для їхньої успішної соціальної адаптації в суспільстві.

Одним із важливих напрямів соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів війни в сучасних умовах є сприяння їхній економічній адаптації та професійній самореалізації після завершення військової служби. Повернення військовослужбовців до цивільного життя часто супроводжується труднощами працевлаштування, зміною професійної діяльності, психологічною адаптацією та необхідністю пошуку нових джерел доходу. У зв’язку з цим особливого значення набуває державна та місцева підтримка ветеранського підприємництва, зокрема через механізм грантового фінансування власної справи.

В Христинівської міській територіальній громаді питання підтримки ветеранів через розвиток підприємницької діяльності поступово стає одним із пріоритетних напрямів соціальної політики. Органи місцевого самоврядування, центри зайнятості, громадські організації та міжнародні партнери беруть участь у реалізації програм, спрямованих на надання грантів, консультаційної допомоги та супроводу військовослужбовців, які прагнуть започаткувати власний бізнес.

Грантова підтримка є важливим інструментом соціальної адаптації ветеранів, оскільки дозволяє не лише забезпечити фінансову стабільність після повернення до мирного життя, але й сприяє відновленню психологічної впевненості, самореалізації та інтеграції у громаду. Власна справа створює для ветеранів можливість бути економічно незалежними, реалізувати професійний потенціал та забезпечити свої сім’ї.

Однією з основних державних програм підтримки ветеранського підприємництва є урядова програма «єРобота», у межах якої ветерани та члени їхніх сімей можуть отримати гранти на започаткування або розвиток бізнесу. Програма реалізується через Державну службу зайнятості та передбачає можливість отримання фінансової допомоги для створення власної справи.

Учасниками програми можуть бути ветерани війни, особи з інвалідністю внаслідок війни, а також члени сімей військовослужбовців.

Розмір грантової підтримки залежить від умов програми та бізнес-проєкту. Ветерани можуть отримати кошти на придбання обладнання, оренду приміщення, закупівлю сировини, маркетинг, запуск виробництва або надання послуг. Обов'язковою умовою отримання гранту є створення нових робочих місць та офіційна реєстрація підприємницької діяльності.

Христинівської громада активно взаємодіє Христинівською філією Черкаського обласного центру зайнятості, яка здійснює інформаційно-консультаційну підтримку ветеранів щодо участі у грантових програмах. Фахівці центру зайнятості надають допомогу у підготовці бізнес-планів, оформленні необхідних документів та поданні заявок на отримання грантів. Для ветеранів проводяться інформаційні зустрічі, семінари та тренінги з питань започаткування власного бізнесу, фінансової грамотності та підприємницької діяльності.

Особливе значення має консультаційний супровід ветеранів, оскільки значна частина військовослужбовців не має попереднього досвіду ведення бізнесу. Саме тому органи місцевого самоврядування та соціальні партнери приділяють увагу навчанню ветеранів основам підприємництва, маркетингу, управління персоналом, бухгалтерського обліку та податкового законодавства.

У межах соціального партнерства громада співпрацює з громадськими організаціями та міжнародними фондами, які реалізують програми підтримки ветеранського бізнесу. Такі організації проводять навчальні курси, менторські програми, надають психологічну підтримку та допомагають ветеранам адаптуватися до підприємницької діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграють ветеранські спільноти, які сприяють обміну досвідом та формуванню взаємної підтримки серед колишніх військовослужбовців.

Одним із перспективних напрямів для ветеранів в Христинівській громаді є розвиток малого та середнього бізнесу у сферах сільського

господарства, обслуговування, торгівлі, логістики, ремонту техніки, громадського харчування та надання соціальних послуг. Враховуючи економічні особливості регіону, значний потенціал має розвиток аграрного підприємництва, тепличного господарства, переробки сільськогосподарської продукції та сімейного фермерства.

Крім державних програм, ветерани можуть брати участь у міжнародних грантових проєктах. Після початку повномасштабної війни міжнародні організації значно посилили підтримку України, зокрема у сфері ветеранської політики. Міжнародні фонди та донорські організації надають фінансову допомогу для розвитку бізнесу ветеранів, реалізації соціальних проєктів та створення робочих місць.

Важливим аспектом грантової підтримки є створення умов для економічної незалежності сімей військовослужбовців. Члени сімей ветеранів також можуть брати участь у програмах підтримки підприємництва, що сприяє покращенню матеріального становища родин та зменшенню соціальної напруги.

Попри позитивні результати реалізації грантових програм, існують певні проблеми та труднощі. Однією з головних проблем є недостатня обізнаність ветеранів щодо можливостей отримання грантової підтримки. Частина військовослужбовців не володіє інформацією про державні та міжнародні програми, порядок подання заявок та умови участі.

Ще однією проблемою є складність підготовки бізнес-планів та оформлення необхідної документації. Для осіб без досвіду підприємницької діяльності процес участі у грантових конкурсах може бути складним і потребує професійного супроводу. Саме тому важливою є роль консультантів, фахівців центрів зайнятості та громадських організацій.

Певною проблемою залишається і психологічний аспект адаптації ветеранів до підприємницької діяльності. Після тривалого перебування у військовому середовищі військовослужбовцям може бути складно швидко адаптуватися до умов цивільного бізнесу, прийняття самостійних

управлінських рішень та конкурентного середовища.

У зв’язку з цим важливим напрямом діяльності громади є створення сприятливого середовища для розвитку ветеранського підприємництва. Доцільним є створення у громаді спеціальних ветеранських бізнес-просторів, консультаційних центрів, платформ для обміну досвідом та співпраці між ветеранами і підприємцями.

Перспективним напрямом також є розвиток місцевих програм співфінансування ветеранських ініціатив. Органи місцевого самоврядування можуть частково компенсувати витрати на започаткування бізнесу, сприяти участі ветеранів у конкурсах грантових проєктів та підтримувати локальні ветеранські підприємства через систему соціального замовлення.

Важливу роль у підтримці ветеранського бізнесу відіграє і суспільство. Популяризація ветеранського підприємництва, підтримка продукції та послуг, створених ветеранами, сприяє їхній успішній інтеграції в економічне життя громади та формуванню позитивного ставлення до ветеранів як активних учасників соціально-економічного розвитку.

Таким чином, грантова підтримка власної справи для військовослужбовців є важливим елементом системи соціального захисту та соціальної адаптації ветеранів у громаді. Христинівська міська територіальна громада, у взаємодії з державними структурами, центрами зайнятості, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, створює умови для розвитку ветеранського підприємництва та підтримки економічної самостійності військовослужбовців. Реалізація грантових програм сприяє не лише покращенню матеріального становища ветеранів, але й їхній психологічній реабілітації, соціальній інтеграції та активній участі у розвитку громади.

2.2. Волонтерство як ресурс територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів

Ефективність соціальної підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей у Христинівській міській територіальній громаді значною мірою залежить від розвитку волонтерських ініціатив, партнерської взаємодії між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, соціальними службами, закладами охорони здоров'я, освітніми установами та представниками бізнесу. Саме така взаємодія забезпечує сталість і результативність надання комплексних соціальних послуг ветеранам та створює умови для їхньої успішної соціальної адаптації та реінтеграції у життя громади.

В умовах повномасштабної війни Христинівська громада, як і більшість територіальних громад України, зіткнулася з необхідністю швидкого реагування на нові соціальні виклики, пов'язані зі збільшенням кількості військовослужбовців, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та членів сімей загиблих захисників. Це зумовило потребу у формуванні нових підходів до організації системи соціальної підтримки, у якій важливе місце посідає менеджмент волонтерської діяльності.

У Христинівській міській територіальній громаді волонтерська діяльність стала одним із ключових інструментів підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Волонтерські ініціативи забезпечують оперативне реагування на потреби військовослужбовців, організовують гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, соціальний супровід та сприяють налагодженню комунікації між ветеранами та соціальними інституціями громади.

Партнерська взаємодія між державними та недержавними інституціями у Христинівській громаді сприяє підвищенню рівня соціальної згуртованості населення, розвитку соціального лідерства та формуванню активного громадянського суспільства. Саме співпраця органів місцевого самоврядування, волонтерських об'єднань, благодійних фондів та

громадських організацій забезпечує ефективне функціонування системи соціальної підтримки ветеранів.

Менеджмент волонтерської діяльності у громаді передбачає організацію, координацію та розвиток волонтерських ініціатив, залучення нових учасників, управління ресурсами та оцінку ефективності реалізованих програм. Завдяки цьому волонтерська діяльність набуває системного характеру та стає важливим елементом реалізації місцевої ветеранської політики.

Волонтерство у Христинівській громаді базується на принципах партнерства, взаємодопомоги, соціальної відповідальності та громадської активності. Особливого значення воно набуло після початку повномасштабного вторгнення, коли саме волонтерські організації стали одними з перших суб'єктів підтримки військовослужбовців та їхніх родин.

Система соціальної підтримки ветеранів у Христинівській громаді включає діяльність соціальних служб, медичних установ, освітніх закладів, громадських організацій та волонтерських груп. Така міжсекторальна взаємодія дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем ветеранів, враховуючи їхні соціальні, психологічні, медичні та економічні потреби.

Особливо актуальними для ветеранів є питання психологічної підтримки та реабілітації. Бойові дії, психологічні травми, посттравматичний стресовий розлад та складнощі повернення до мирного життя потребують професійної допомоги та підтримки з боку громади. У Христинівській громаді волонтери активно долучаються до організації психологічних тренінгів, груп взаємопідтримки, індивідуального консультування та реабілітаційних заходів для ветеранів та членів їхніх сімей.

Важливим напрямом діяльності громади є сприяння соціальній адаптації ветеранів через залучення їх до громадського життя, професійного навчання, культурних та спортивних заходів. Волонтерські ініціативи допомагають ветеранам відновити соціальні зв'язки, подолати ізоляцію та відчути

підтримку громади.

На засадах системного підходу соціальна реінтеграція ветеранів у Христинівській громаді реалізується через взаємодію державного, громадського, освітнього, бізнесового та духовного компонентів. Кожен із цих компонентів виконує окрему функцію у створенні сприятливого середовища для повернення ветеранів до мирного життя.

Органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію соціальної політики та координацію діяльності всіх суб'єктів підтримки ветеранів. Соціальні служби здійснюють соціальний супровід, допомагають в оформленні документів та наданні соціальних послуг. Громадські організації та волонтери організовують гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та громадські ініціативи. Освітні заклади проводять заходи національно-патріотичного виховання та професійного навчання ветеранів. Представники бізнесу беруть участь у благодійних акціях, підтримують соціальні проєкти та сприяють працевлаштуванню ветеранів.

Необхідність створення цілісної системи підтримки ветеранів у Христинівській громаді вимагає не лише інституційної спроможності органів влади, але й активного залучення волонтерського потенціалу. Саме волонтерські ініціативи дозволяють оперативно реагувати на конкретні потреби ветеранів та заповнювати прогалини між державною соціальною політикою та реальними потребами ветеранської спільноти.

Крім того, волонтерська діяльність сприяє формуванню горизонтальних зв'язків між різними секторами громади – органами місцевого самоврядування, закладами освіти, релігійними громадами, громадськими організаціями та бізнесом. Така взаємодія дозволяє перейти від фрагментарного підходу до створення системної моделі соціальної підтримки ветеранів.

Інтеграція волонтерських ініціатив у систему соціальних послуг Христинівської громади є важливою умовою формування інтегрованої моделі підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Така модель поєднує нормативно-

правове забезпечення, міжвідомчу взаємодію, соціальне партнерство та активну участь громадськості.

Ефективність інтегрованої системи підтримки значною мірою залежить від впровадження сучасних методів соціальної роботи, орієнтованих на потреби ветеранів та ресурсні можливості громади. У цьому контексті важливого значення набуває ефективний менеджмент волонтерської діяльності.

Завдяки чіткому плануванню, координації дій та розподілу функцій волонтерські групи Христинівської громади мають можливість діяти системно та цілеспрямовано. Управління волонтерською діяльністю дозволяє забезпечити довготривалість соціальних ініціатив, підтримувати мотивацію учасників та адаптувати діяльність до актуальних потреб ветеранів.

Особливо важливою є партнерська взаємодія волонтерських ініціатив з органами місцевого самоврядування, медичними закладами, освітніми установами, громадськими організаціями та міжнародними благодійними фондами. Завдяки такій співпраці ветерани та члени їхніх сімей отримують комплексну підтримку у сфері охорони здоров’я, соціального захисту, працевлаштування, освіти та психологічної реабілітації.

У Христинівській громаді особливого значення набуває створення ветеранських просторів як інноваційної форми підтримки ветеранів. Такі простори спрямовані на об’єднання соціальних, психологічних, правових та адміністративних послуг у межах єдиного центру підтримки.

Ветеранські простори створюють безпечне середовище для спілкування, взаємопідтримки, навчання, перекваліфікації та розвитку ветеранського підприємництва. Вони сприяють подоланню соціальної ізоляції ветеранів, поверненню впевненості у власних силах та активній участі у житті громади.

Окрема увага у діяльності ветеранських просторів приділяється роботі з родинами військовослужбовців. Волонтерські ініціативи організовують психологічну підтримку сімей, освітні та дозвіллєві програми для дітей, сімейне консультування та соціальний супровід.

У Христинівській громаді волонтерська діяльність дедалі більше інтегрується у діяльність ветеранських просторів. Волонтери беруть участь у проведенні культурних та реабілітаційних заходів, організовують інформаційні кампанії, надають емоційну та побутову допомогу ветеранам і членам їхніх сімей.

Важливим аспектом є багаторівневий характер волонтерської діяльності. На місцевому рівні волонтери безпосередньо взаємодіють із ветеранами, надають адресну допомогу та підтримують зв'язок із соціальними службами. На регіональному рівні здійснюється координація волонтерських ініціатив, навчання волонтерів та обмін досвідом між громадами. На національному рівні формуються загальні механізми підтримки ветеранської політики та інформаційні кампанії.

Такий підхід дозволяє забезпечити цілісність системи соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у Христинівській громаді. Поєднання локальної гнучкості та системної підтримки з боку держави і регіону сприяє підвищенню якості соціальних послуг та ефективності соціальної реінтеграції ветеранів.

Розуміння функцій волонтерів є важливим для підвищення результативності роботи з ветеранами. У Христинівській громаді волонтери виконують діагностично-інформаційну функцію, виявляючи потреби ветеранів та інформуючи відповідні служби про проблеми, які потребують вирішення.

Соціально-допоміжна функція полягає у наданні безпосередньої допомоги ветеранам: психологічної підтримки, допомоги у побутових питаннях, супроводі до медичних установ та оформленні документів.

Координаційно-комунікативна функція передбачає забезпечення взаємодії між ветеранами, членами їхніх сімей, соціальними службами, медичними установами та органами місцевого самоврядування.

Організаційно-ресурсна функція спрямована на залучення ресурсів громади, пошук партнерів, організацію благодійних акцій та реалізацію

соціальних проєктів.

Адвокаційно-правозахисна функція пов’язана із представленням інтересів ветеранів перед органами влади, участю у розробці місцевих програм підтримки та захистом прав військовослужбовців.

Таким чином, волонтерська діяльність у Христинівській міській територіальній громаді є важливим стратегічним ресурсом у системі соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Її інтеграція у систему соціальних послуг сприяє формуванню багаторівневої, гнучкої та ефективної моделі підтримки ветеранів, яка поєднує діяльність органів місцевого самоврядування, громадських організацій, соціальних служб, бізнесу та громадянського суспільства. Саме така модель дозволяє створити сприятливе середовище для соціальної адаптації, психологічної реабілітації та повноцінної реінтеграції ветеранів у життя громади.

2.3. Організація та аналіз результатів дослідження щодо якості надання соціальних послуг військовослужбовцям та членам їхніх родин у Христинівській громаді

Система соціальної підтримки цієї категорії населення передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня життя, соціального захисту, психологічної підтримки та адаптації до умов мирного життя. Особливої актуальності зазначені напрями набувають у діяльності територіальних громад, які безпосередньо забезпечують реалізацію соціальної політики на місцевому рівні.

У сучасних умовах соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей у Христинівській громаді має важливе значення, оскільки громада активно залучена до підтримки військових та їхніх родин в умовах воєнного стану. Соціальна підтримка охоплює надання психологічної, матеріальної, медичної, інформаційної та правової допомоги, а також сприяння соціальній адаптації військовослужбовців після повернення із зони бойових дій.

Важливою складовою сучасної соціальної роботи є орієнтація на реальні потреби отримувачів соціальних послуг. Саме тому проведення соціологічних досліджень серед військовослужбовців та членів їхніх родин є необхідним для визначення актуальних проблем, оцінки якості соціальних послуг та виявлення основних напрямів удосконалення соціальної роботи в громаді.

Метою дослідження є визначення основних проблем, з якими стикаються військовослужбовці та члени їхніх сімей у Христинівській громаді, аналіз якості та доступності соціальних послуг, а також виявлення пріоритетних потреб, які потребують вирішення як у теперішній час, так і в майбутньому.

Методом дослідження було обрано анкетування, яке є одним із найбільш ефективних методів збору первинної соціологічної інформації. Для реалізації поставленої мети було розроблено дві анонімні анкети: для військовослужбовців та для членів їхніх родин. Анкетування проводилося в онлайн-форматі за допомогою сервісу Google Forms, що дало можливість забезпечити доступність участі в дослідженні та зберегти анонімність респондентів.

Онлайн-опитування є особливо актуальним в умовах воєнного стану, оскільки дозволяє швидко охопити значну кількість респондентів незалежно від їхнього місця перебування. Крім того, анонімний формат сприяв більшій відкритості учасників дослідження під час відповідей на питання, пов’язані з психологічним станом, матеріальними труднощами та потребою у соціальній підтримці.

У дослідженні взяли участь 24 респонденти – військовослужбовці та члени їхніх родин, які проживають на території Христинівської громади. Серед опитаних були військовослужбовці, дружини, батьки та інші близькі родичі військових. Відбір учасників здійснювався за допомогою особистих контактів, рекомендацій та методу «снігової кулі», що дозволило залучити респондентів, які безпосередньо належать до визначеної категорії населення.

Перше опитування було спрямоване на виявлення основних проблем, з

якими стикаються військовослужбовці та члени їхніх сімей у Христинівській громаді, визначення пріоритетності цих проблем та прогнозування майбутніх потреб.

Результати дослідження засвідчили, що найбільш актуальною проблемою для респондентів є потреба у психологічній підтримці. Близько 75% опитаних наголосили на необхідності отримання доступної психологічної допомоги, особливо після повернення із зони бойових дій. Значна частина респондентів зазначила, що військовослужбовці стикаються з психологічним виснаженням, підвищеним рівнем тривожності та труднощами адаптації до мирного життя.

Важливим аспектом, який потребує особливої уваги, є проблема соціальної адаптації військовослужбовців та членів їхніх сімей. 76% респондентів вказали на труднощі, пов’язані з поверненням до звичного способу життя, відновленням сімейних відносин та адаптацією до нових соціальних умов.

Серед актуальних проблем респонденти також визначили недостатній рівень фінансової підтримки. Близько 64% опитаних зазначили, що матеріальні труднощі негативно впливають на рівень життя родин військовослужбовців. Частина учасників дослідження наголосила на необхідності збільшення соціальних виплат та спрощення процедур отримання матеріальної допомоги.

Окрему увагу респонденти приділили проблемам медичного обслуговування. Так, 48 % опитаних вважають, що рівень медичних та реабілітаційних послуг потребує покращення, особливо щодо надання спеціалізованої допомоги військовослужбовцям після поранень або психологічних травм.

Крім того, 57% респондентів підкреслили необхідність розвитку програм професійної перекваліфікації та працевлаштування військових після завершення служби. На думку опитаних, такі програми сприятимуть успішній інтеграції військовослужбовців у цивільне життя та підвищенню їхньої

соціальної адаптації.

Друге опитування було спрямоване на оцінку якості та ефективності соціальних послуг, що надаються у Христинівській громаді військовослужбовцям та членам їхніх сімей.

Результати дослідження показали, що 84% респондентів протягом останнього року отримували різні види соціальної підтримки. Найпоширенішими видами допомоги були психологічна підтримка, медичні послуги, матеріальна допомога та юридичні консультації.

Оцінюючи ефективність соціальних послуг, 52% респондентів загалом позитивно охарактеризували якість наданої допомоги. Водночас частина опитаних вказала на недостатню швидкість надання послуг, складність оформлення документів та нестачу вузькопрофільних спеціалістів.

Щодо доступності соціальних послуг, більшість респондентів оцінили її як середню. Найбільші труднощі виникають у сфері психологічної допомоги та спеціалізованих медичних послуг, що пов’язано з недостатньою кількістю фахівців у громаді.

Серед основних пропозицій щодо покращення системи соціальної роботи респонденти найчастіше зазначали необхідність:

– розширення мережі центрів психологічної підтримки;
– спрощення процедур оформлення соціальних виплат;
– покращення інформування населення про наявні пільги та соціальні послуги;
– збільшення фінансування програм підтримки військовослужбовців та членів їхніх родин.

Таким чином, результати емпіричного дослідження свідчать про наявність комплексних соціальних, психологічних та економічних проблем, з якими стикаються військовослужбовці та члени їхніх сімей у Христинівській громаді. Отримані результати підтверджують необхідність удосконалення системи соціальної роботи шляхом розширення психологічної підтримки, підвищення доступності медичних і соціальних послуг, розвитку програм

соціальної адаптації та професійної перекваліфікації. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності соціального захисту військовослужбовців та покращенню якості життя їхніх родин у громаді.

В умовах воєнного стану та зростання кількості військовослужбовців і ветеранів особливого значення набуває проблема забезпечення їхнього належного соціального захисту. Військовослужбовці та члени їхніх родин потребують комплексної підтримки, яка охоплює матеріальну допомогу, медичне обслуговування, психологічну реабілітацію, соціальну адаптацію, юридичний супровід та сприяння працевлаштуванню. У зв'язку з цим важливим механізмом підвищення ефективності соціальної роботи є розвиток соціального партнерства у територіальних громадах.

Соціальне партнерство у сфері соціального захисту військовослужбовців являє собою систему взаємодії між органами місцевого самоврядування, державними установами, громадськими організаціями, волонтерськими об'єднаннями, благодійними фондами, закладами освіти, медичними установами та представниками бізнесу, спрямовану на вирішення соціальних проблем військовослужбовців і членів їхніх родин. Основною метою такого партнерства є об'єднання ресурсів, координація діяльності та створення ефективної системи підтримки на місцевому рівні.

Для територіальних громад, зокрема Христинівської громади, соціальне партнерство є важливим інструментом реалізації місцевої соціальної політики. Саме громада найближче контактує з населенням та має можливість оперативно реагувати на актуальні потреби військових і членів їхніх сімей. Водночас ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від налагодження співпраці між різними суб'єктами соціальної роботи.

Одним із ключових напрямів розвитку соціального партнерства є удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями та волонтерськими об'єднаннями. У сучасних умовах саме громадський сектор активно забезпечує надання гуманітарної допомоги, організовує благодійні заходи, здійснює психологічний супровід

військовослужбовців та членів їхніх родин, а також сприяє соціальній адаптації ветеранів. Співпраця громади з громадськими організаціями дозволить більш ефективно виявляти потреби військових, оперативно реагувати на кризові ситуації та забезпечувати адресну допомогу.

Перспективним напрямом є створення у територіальних громадах координаційних центрів або центрів підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей. Такі центри можуть стати основним осередком надання комплексної соціальної допомоги. Їхня діяльність може включати:

- надання психологічної допомоги;
- юридичне консультування;
- інформування щодо пільг та соціальних гарантій;
- соціальний супровід родин військовослужбовців;
- організацію реабілітаційних заходів;
- допомогу у працевлаштуванні;
- сприяння професійній перекваліфікації ветеранів.

Важливою складовою соціального партнерства є розвиток психологічної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей. Значна кількість військових після повернення із зони бойових дій стикається з психологічними травмами, емоційним виснаженням, труднощами соціальної адаптації та посттравматичним стресовим розладом. У зв’язку з цим перспективним напрямом є залучення практичних психологів, психотерапевтів, соціальних працівників та медичних фахівців до реалізації програм психологічної реабілітації.

Особливу увагу необхідно приділяти психологічній підтримці членів родин військовослужбовців, оскільки тривале перебування близької людини у зоні бойових дій часто супроводжується підвищеним рівнем тривожності, емоційним напруженням та соціальними труднощами. Доцільним є проведення груп психологічної підтримки, тренінгів, консультацій та просвітницьких заходів для родин військових.

Одним із пріоритетних напрямів соціального партнерства є розвиток

медичної та реабілітаційної допомоги. Для цього необхідно посилювати співпрацю між органами місцевого самоврядування та закладами охорони здоров'я. Важливим завданням є забезпечення доступності якісних медичних послуг, реабілітації після поранень, лікування психологічних травм та організації профілактичних медичних заходів.

Перспективним напрямом є також розвиток програм соціальної адаптації та інтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Після завершення служби багато військових стикаються з труднощами у працевлаштуванні та професійній реалізації. У зв'язку з цим важливого значення набуває співпраця територіальних громад із центрами зайнятості, закладами професійної освіти та місцевими підприємствами.

Організація курсів професійної перекваліфікації, навчальних програм, тренінгів з підприємницької діяльності та підтримка ветеранського бізнесу сприятимуть економічній самостійності військовослужбовців та їхній успішній інтеграції у цивільне середовище. Для Христинівської громади перспективним може бути залучення місцевих аграрних підприємств, малого та середнього бізнесу до створення робочих місць для ветеранів.

Не менш важливим напрямом є розвиток інформаційної підтримки військовослужбовців та членів їхніх родин. Значна частина проблем пов'язана з недостатньою обізнаністю населення щодо соціальних гарантій, пільг, порядку оформлення допомоги та доступних соціальних послуг. У зв'язку з цим перспективним є:

- створення інформаційно-консультативних центрів;
- проведення інформаційних кампаній;
- розробка електронних ресурсів та інформаційних буклетів;
- проведення зустрічей із представниками соціальних служб;
- активне використання соціальних мереж та офіційних сайтів громади.

Важливу роль у розвитку соціального партнерства відіграє співпраця територіальної громади з благодійними фондами та міжнародними

організаціями. Участь міжнародних партнерів дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси для реалізації соціальних програм, створення реабілітаційних центрів, проведення навчальних заходів та забезпечення гуманітарної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Перспективним напрямом є також розвиток соціально відповідального бізнесу. Представники підприємницького сектору можуть брати участь у реалізації місцевих соціальних програм шляхом: фінансової підтримки соціальних проєктів; створення робочих місць для ветеранів; участі у благодійних акціях; надання матеріальної допомоги сім'ям військовослужбовців; підтримки програм реабілітації та адаптації.

Окрему увагу необхідно приділяти розвитку міжвідомчої взаємодії між соціальними службами, медичними установами, закладами освіти, правоохоронними органами та громадськими організаціями. Відсутність належної координації між установами часто ускладнює процес отримання соціальної допомоги. Тому важливим завданням є створення єдиної системи взаємодії та обміну інформацією між усіма суб'єктами соціальної роботи.

Для Христинівської громади перспективи розвитку соціального партнерства полягають у формуванні комплексної системи підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей, яка базуватиметься на принципах доступності, відкритості, адресності та міжсекторальної взаємодії. Реалізація спільних соціальних програм, залучення громадськості та розвиток партнерських відносин між владою, бізнесом і громадським сектором сприятимуть підвищенню якості соціальних послуг та ефективнішому вирішенню проблем військових і ветеранів.

Отже, соціальне партнерство є одним із ключових механізмів удосконалення системи соціального захисту військовослужбовців у територіальній громаді. Його розвиток сприятиме підвищенню ефективності соціальної роботи, покращенню доступності соціальних послуг, соціальній адаптації військовослужбовців та зміцненню соціальної згуртованості громади загалом.

ВИСНОВКИ

Соціальне партнерство є важливим механізмом взаємодії між державою, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, бізнесом та населенням з метою забезпечення соціальної стабільності та ефективного вирішення соціальних проблем. У сучасних умовах розвитку українського суспільства соціальне партнерство набуває особливого значення у сфері соціального захисту військовослужбовців та ветеранів війни.

1. Висвітлено роль соціального партнерства у системі соціального захисту населення та проаналізовано нормативно-правові засади соціальної роботи з ветеранами Збройних Сил України на рівні територіальної громади

Соціальне партнерства розглядається як система співпраці між різними суб'єктами соціальної політики, спрямована на узгодження інтересів та реалізацію спільних соціальних програм. Основною метою соціального партнерства є створення умов для забезпечення соціальної справедливості, підтримки вразливих категорій населення та підвищення рівня соціального добробуту.

У системі соціального захисту населення соціальне партнерство сприяє ефективному розподілу ресурсів, залученню громадськості до вирішення соціальних проблем та формуванню довіри між владою і населенням. Особливо важливим є партнерство у сфері підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей, які потребують комплексної соціальної, психологічної та правової допомоги.

Соціальна робота з ветеранами Збройних Сил України базується на нормативно-правових актах міжнародного та національного рівнів. Основу правового регулювання становить Конституція України, яка гарантує громадянам право на соціальний захист.

На рівні територіальних громад органи місцевого самоврядування реалізують державну політику шляхом: створення програм підтримки ветеранів; надання соціальних послуг; забезпечення психологічної реабілітації; сприяння працевлаштуванню; організації гуманітарної допомоги.

2. Охарактеризовано основні принципи соціального захисту військовослужбовців в Україні та визначено суб'єктів та механізми соціального партнерства у територіальній громаді.

Основними принципами соціального захисту військовослужбовців є: законності – забезпечення соціального захисту відповідно до норм чинного законодавства; соціальної справедливості – рівний доступ військовослужбовців до соціальних гарантій незалежно від посади чи звання; адресності – врахування індивідуальних потреб військовослужбовців та членів їхніх сімей; доступності соціальних послуг – можливість отримання необхідної допомоги незалежно від місця проживання; комплексності – поєднання матеріальної, психологічної, медичної та правової допомоги; партнерства – взаємодія державних органів, громади та громадських організацій; гуманізму – повага до честі, гідності та прав військовослужбовців.

Соціальне партнерство у територіальній громаді реалізується через взаємодію різних суб'єктів, діяльність яких спрямована на вирішення соціальних проблем населення. Основними суб'єктами соціального партнерства є: органи місцевого самоврядування; державні соціальні служби; заклади охорони здоров'я; громадські організації; благодійні фонди; волонтерські об'єднання; бізнес-структури; освітні установи; релігійні організації.

Механізмами соціального партнерства виступають: спільні соціальні програми; меморандуми про співпрацю; благодійні проєкти; соціальне замовлення; гуманітарні ініціативи; психологічні та реабілітаційні заходи; інформаційна підтримка населення.

3. Здійснено аналіз діяльності Христинівської міської територіальної громади щодо підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей та висвітлено роль волонтерства як ресурсу територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів.

Христинівська міська територіальна громада здійснює активну діяльність у сфері підтримки військовослужбовців, ветеранів війни та членів

їхніх сімей. Основними напрямами роботи є надання матеріальної допомоги, організація гуманітарної підтримки, психологічна реабілітація та соціальний супровід.

У громаді функціонують структурні підрозділи соціального захисту населення, які координують надання соціальних послуг. Серед основних форм підтримки: одноразова матеріальна допомога; забезпечення гуманітарною допомогою; підтримка сімей загиблих військових; організація патріотичних заходів; сприяння медичній та психологічній реабілітації.

Волонтерська діяльність є важливим елементом соціального партнерства та одним із ключових ресурсів територіальних громад у сфері підтримки ветеранів. Волонтери забезпечують військовослужбовців та ветеранів: гуманітарною допомогою; медикаментами; засобами гігієни; психологічною підтримкою; допомогою у соціальній адаптації. У громадах волонтерство сприяє формуванню громадянської активності та консолідації суспільства. Важливим напрямом діяльності є організація благодійних акцій, зборів коштів та реабілітаційних заходів для ветеранів.

4. Проведено дослідження щодо якості надання соціальних послуг військовослужбовцям та членам їхніх родин у Христинівській громаді, розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення соціального партнерства та підвищення якості соціальних послуг у територіальній громаді.

За результатами дослідження встановлено, що більшість респондентів позитивно оцінюють діяльність громади щодо підтримки військовослужбовців. Водночас було виявлено проблеми: недостатня кількість психологічних послуг; складність оформлення окремих видів допомоги; потреба у розширенні програм реабілітації ветеранів.

На основі результатів дослідження доцільно рекомендувати: удосконалити систему соціального супроводу; розширити співпрацю з громадськими організаціями; розвивати програми психологічної підтримки; активніше залучати волонтерів до соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Вид-во ХГУ «НУА», 2022. 192 с.

2. Агаєв Н. А, Кокун, О. М. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2018.

3. Алещенко В. І., Безбах В. Г. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України. Підручник: у 2 ч. Ч. 1. Київ: НУОУ, 2012.

4. Актуальні проблеми соціальної адаптації військовослужбовців та членів їх сімей. Київ, 2011.

5. Беспалько А., Шумейко А. Основи військово-соціальної роботи у Збройних Силах України та арміях провідних країн світу. Соціальна робота. 2019. С. 6-10.

6. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. Київ: Центр учбової літератури, 2009.

7. Білошицький В.І., Бех С.М. Основи соціальної психології: навчальний посібник. Київ: НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2019. 126 с.

8. Безносюк О. О., Браун В.О. Соціальна робота із сім'ями військовослужбовців. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. наук. прац. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2012. С. 63–72.

9. Власов В.О., Білошицький В.І. Організація та методика виховної роботи з особовим складом у Збройних Силах України: навчально-методичний посібник. Київ: НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2016. 104 с.

10. Вітка Ю., Горюк Н. На допомогу захисникам Батьківщини: права і пільги для учасників АТО та членів їх сімей – підстави та порядок отримання, рекомендації, довідкова інформація. Київ: Міністерство соціальної політики України, 2015. 112 с.

11. В Україні налічується майже 500 тисяч учасників бойових дій URL:

https://mva.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-nalichuyetsya-majzhe-500 tisyach-uchasnikiv-bojovih-dij-minveteraniv-zapustilo-veb-storinku-zi statistikoyu (дата звернення: 14.09.2024).

12. Грабовенко Н. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Методи соціальної роботи» (для бакалаврів). Київ: МАУП, 2018. 30 с.

13. Горбенко С. В. Адаптація військовослужбовців до цивільного життя – один з основних напрямів розвитку кадрової політики у Збройних Силах України. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил. 2013. С. 15-21.

14. Гозуватенко Г. О. Аналіз чинників, що впливають на морально психологічне забезпечення військовослужбовців служби за контрактом Збройних сил України у миротворчих операціях. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2010. С. 188–194.

15. Гончаренко Л. О. Професіоналізація військової діяльності в сучасному суспільстві (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. Харків, 1998. 16 с.

16. Гусак Н. Є., Нескородяна О. П. Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. Наукові записки НаУКМА. 2016. С. 61–65.

17. Грицик Л. А. Соціально-психологічний супровід дітей учасників АТО в умовах загальноосвітнього закладу: метод. посіб. Вінниця: ММК, 2016. 46 с.

18. Джині Г. Скотт. Конфлікти. Шляхи їх подолання. Київ: Зовнішторгвидав, 1991. 186 с.

19. Донченко О.А., Слюсаревський М.М. Основи соціальної психології: Навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2008. 496 с. 20. Дідик Н.Ф. Система роботи з сім’ями військовослужбовців: порівняльний аналіз досвіду США, Канади, Великої Британії. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2019. С. 37-51.

21. Євдокимова Н. О. Соціально-психологічний тренінг як технологія

розвитку особистості студента. Вісник Національного університету оборони України. 2014. № 4. С. 211–217.

22. Жидченко К. П. Порівняльний аналіз правового регулювання виплат пов’язаних із ризиком для життя військовослужбовців у розвинутих країнах світу. Молодий вчений. 2016. № 6. С. 238–242.

23. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240с.

24. Звєрєва І.Д. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.

25. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ, 2000. 264 с. 26. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Вища школа, 2005. 343 с.

26. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96 %D0%B2%D1%80#Text

27. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text

28. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text

29. Квітко Н. М. Соціальна робота з вимушено переміщеними особами як наукова проблема. Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: матеріали наук. практ. інтернет-конф. Дніпро, 2021. С. 513.

30. Кожевніков, В. М. Особливості психологічної підготовки військовослужбовців Збройних сил США, Великої Британії, Німеччини. Педагогічний дискурс. 2011. С. 166–169.

31. Корольов С. С. Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно правового забезпечення гарантій соціального захисту

військовослужбовців країн-членів НАТО. Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2011. С. 280– 283.

32. Корольов С. С. Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно правового забезпечення військовослужбовців гарантій країн-членів соціального захисту НАТО. Вісник Харківського університету Повітряних Сил : зб. наук. пр. Харків. 2011. С. 280–283.

33. Кокун О.М., Агаєв Н.А. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

34. Красильщиков А. Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія і соціальна економіка. 2005. № 2. С. 117 125.

35. Кравченко М.В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. Аспекти публічного управління. 2015. С. 36-43.

36. Логвінова О. Г. Соціально-педагогічна адаптація військовослужбовців, які повернулися з зони АТО, засобами соціально-психологічного тренінгу. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний зб. наук. праць із соціології та соціальної роботи. 2018. № 7. С. 74–78.

37. Логвінова О.Г. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім’ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. С. 61-71.

38. Герило Г.М., Гніда Т.Б. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.

39. Майстренко Т.М. Повернення із зони бойових дій: пам’ятка для сімей військовослужбовців, які повернулися з зони АТО. Житомир: ФОП Євенок О. О., 2015. 30 с.

41. Олексюк Н. Зміст соціально-педагогічної роботи з сім’ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2009. С. 68 71.

42. Олексюк Н. С. Дотримання основних принципів соціальнопедагогічної роботи з сім’ями військовослужбовців як умова її ефективності. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 56–62.

43. Олексюк Н. С. Організація соціально-педагогічного процесу в сім’ї військовослужбовця як важлива умова її позитивно спрямованої життєдіяльності. Вісник Житомирського державного університету: зб. наук. пр. 2009. С. 43–47.

44. Рассказова О.І., Логвінова О. Г. Визначення якості надання соціальної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей: анкета. URL : http://surl.li/abukd (дата звернення: 29.08.2023).

45. Савицький В.І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4875/1/11%20-%201_9_%20-%2022.pdf (дата звернення: 29.08.2023).

46. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с.

47. Соціальна робота з військовослужбовцями. URL: https://www.kazedu.kz/referat/152813 (дата звернення: 29.08.2023).

48. Турбан В. В. Реабілітаційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій у центрах соціальних служб: етичний аспект. Творча спадщина Г. С. Костюка: історія та сучасність. 2018. С. 346–345.

49. Таран Ю. Я. Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. Праця і соціальні відносини. 2010. № 1. С. 211–217.

50. Трубавіна І. М., Цибулько Л.Г. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота : зб. наук. пр. Ужгород : УжНУ, 2021. С. 414–418.